

Міністерство культури та інформаційної політики України

*Державний науково-методичний центр
змісту культурно-мистецької освіти*

«СХВАЛЕНО»

Науково-методичною радою

Державного науково-методичного центру
змісту культурно-мистецької освіти

Протокол № 2

від «02» березня 2023 р.

**Типова навчальна програма з навчальної дисципліни
«МУЗИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ВАЛТОРНА»
елементарного підрівня початкової мистецької освіти**

**Київ
2023**

Типова навчальна програма з навчальної дисципліни «МУЗИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ВАЛТОРНА» елементарного підрівня початкової мистецької освіти. Київ, 2023. 11 с.

Укладачі: **Ларін Р. В.**, завідувач відділом духових та ударних інструментів, викладач Шосткинської дитячої школи мистецтв (Сумська обл.), спеціаліст вищої категорії, старший викладач;
Басараб О. В., викладач Харківської дитячої музичної школи № 12 ім. К. І. Шульженко, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист.

Рецензенти: **Овчар О. П.**, кандидат мистецтвознавства, доцент, завідувач кафедри оркестрових духових та ударних інструментів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського, викладач Харківського державного музичного ліцею, спеціаліст вищої категорії.
Бабік І. Ф., артист вищої категорії оркестру оперної студії Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського, викладач Дитячої музичної школи № 1 Якова Степового (м. Київ), спеціаліст вищої категорії.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Типова навчальна програма з навчальної дисципліни «**Музичний інструмент валторна**» (далі – типова навчальна програма) розроблена з дотриманням вимог до обсягу та результатів навчання, передбачених типовими освітніми програмами елементарного підрівня початкової мистецької освіти (наказ Міністерства культури України від 24.04.2019 №352), містить загальний нормативний зміст, обсяг та нормативні результати навчання учнів гри на валторні, а також окреслює рекомендовані підходи до планування й організації освітнього процесу. Нормативний зміст навчання за типовою навчальною програмою базується на надбаннях і традиціях, методиках, досягненнях української школи гри та інших національних провідних шкіл гри на валторні.

Типова навчальна програма «Музичний інструмент валторна» розрахована на чотири роки та розподіляється на два періоди. Перші два роки навчання рекомендовано проводити на музичному інструменті блок-флейта (за типовою навчальною програмою, розробники якої: В. А. Дульдїєр, В. Є. Баранова, І. С. Лозбін, Київ, 2023: <http://arts-library.com.ua/handle/123456789/1064>). Блок-флейта – це початковий музичний інструмент, що дозволяє учням більш раннього віку опанувати базові навички гри на духовому інструменті. На першому-другому роках навчання учні засвоюють нотну грамоту, отримують навички з постановки виконавського апарату, відпрацьовують техніку дихання, освоюють принцип дії духового інструмента, навчаються орієнтуватися в музичних жанрах, здобувають навички самостійної роботи. Опанування валторни розпочинається з 3-го року навчання елементарного підрівня початкової мистецької освіти.

Типова навчальна програма може бути основою для розроблення викладачем робочої навчальної програми з навчальної дисципліни «**Музичний інструмент валторна**». У робочій навчальній програмі, розробленій на основі цієї типової навчальної програми, викладач деталізує, конкретизує та адаптує нормативний зміст дисципліни, передбачений типовою навчальною програмою, відповідно до місцевих умов і потреб учня / учениці, визначає організаційні форми проведення та види навчальних занять, форм та методів викладання, необхідне методичне забезпечення, комплекс художньо-педагогічних технологій та методів викладання, необхідне методичне забезпечення, форми та засоби контролю якості знань учнів з урахуванням індивідуального підходу. Викладач також має можливість реалізувати власний алгоритм викладання шляхом перерозподілу нормативного змісту навчального матеріалу дисципліни за модулями, уточнення додаткових обсягів навчального матеріалу та результатів навчання понад визначених типовою навчальною програмою.

Мета вивчення орієнтована на формування в учнів елементарних навичок володіння інструментом, систематизацію нормативного змісту навчальної дисципліни «**Музичний інструмент валторна**» у логічній послідовності та визначення нормативних результатів навчання, розвиток музичного світогляду, мотивацію подальшого навчання гри на валторні на наступному (середньому (базовому)) підрівні початкової мистецької освіти.

Освітній процес з навчальної дисципліни «Музичний інструмент валторна» здійснюється у формі навчальних занять, заходів поточного та підсумкового контролю. Основною формою є *індивідуальний урок*.

Навчання проводиться за модулями. Кожен модуль передбачає формування певної частини компетентностей, що стають основою для подальшого навчання та досягнення нормативних навчальних результатів після завершення опанування типової навчальної програми.

Засвоєння нормативного змісту навчання за типовою навчальною програмою розраховано на мінімальну нормативну кількість навчальних тижнів – 35 тижнів на рік (без урахування канікулярних періодів) та на мінімальний нормативний обсяг часу на опанування програми, що становить 70 годин на рік (2 год. занять на тиждень).

З метою реалізації індивідуального підходу до кожного / кожної учня / учениці та відповідно до принципів модульної системи навчання в робочій навчальній програмі *загальну кількість навчальних годин* рекомендовано розподіляти на розсуд викладача зокрема на:

- поглиблення та вдосконалення набутих навичок та вмій учнів або збільшення часу на вивчення окремих модулів у зв'язку з індивідуальною потребою учня/учениці;

- повторення/закріплення вивченого матеріалу;

- репетиції та підготовку до контрольних заходів та/або публічних виступів;

- планування та проведення інших форм роботи (відвідування культурно-мистецьких заходів, пов'язаних зі змістом мистецької освіти тощо);

- відпрацювання нормативного змісту навчання через непередбачувані обставини (карантин, хвороба учня / учениці тощо).

Навчальний репертуар з навчальної дисципліни «Музичний інструмент валторна» формується викладачем самостійно з урахуванням індивідуальних здібностей учнів.

Для моніторингу рівня навчальних досягнень учнів застосовуються форми **поточного та підсумкового контролю**.

Поточний контроль здійснюється: під час навчальних занять (поурочний контроль); за підсумками кожного модуля (модульний контроль). Поточний контроль може здійснюватися у формі контрольних уроків, публічних виступів, прослуховувань, заліків, у тому числі технічних. Конкретні форми поточного (поурочного, модульного) контролю визначаються викладачем відповідно до робочої навчальної програми.

Підсумковий річний контроль здійснюється після завершення кожного року навчання у формі академічного концерту, що демонструє результати навчання за типовою навчальною програмою. Наприкінці останнього року навчання проводиться підсумковий контроль у формі іспиту за результатами опанування типової навчальної програми.

Програму кожного заходу поточного та підсумкового контролю слід komponувати з різнохарактерних та різностильових музичних творів.

Рекомендовано включати до програми твори українських композиторів або обробки українського мелосу.

Визначення рівня досягнення учнями результатів навчання елементарного підрівня початкової мистецької освіти передбачає оцінювання через виставлення балів (оцінок) у цифровому (числовому) виразі за поділом на 4 рівні: початковий (1 – 3 бали), середній (4 – 6 балів), достатній (7 – 9 балів), високий (10 – 12 балів). Метою оцінювання є визначення рівня навчальних досягнень учня / учениці в оволодінні змістом, визначеним цією типовою навчальною програмою на кожному з етапів навчання (*додаток*).

Оцінювання має бути систематичним і послідовним, спрямованим на підтримку учнів в їхніх навчальних успіхах, розуміння ними власного прогресу навчання й формування бажання досягати певних результатів за типовою навчальною програмою; воно не передбачає порівняння з досягненнями інших учнів та не залежить від складності опанованого репертуару, темпу набуття компетентностей тощо. Оцінювання в процесі **підсумкового контролю** здійснюється за результатами опанування типової навчальної програми в повному обсязі та передбачає перевірку набутих фахових компетентностей за показниками, що відповідають нормативним результатам навчання, визначеним типовою навчальною програмою.

НОРМАТИВНИЙ ЗМІСТ, ОБСЯГ ТА РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Третій рік навчання

Завдання: ознайомлення з історією створення та будовою валторни; особливостями догляду за інструментом; оволодіння базовими навичками раціональної постави (амбушюра), виконавського дихання та постановки рук; ознайомлення з базингом; формування атаки звуку; опанування та вдосконалення прийомів звуковидобування; вивчення аплікатури; ознайомлення зі штрихами *detache* та *legato*; освоєння середнього регістру; опанування вмінь та навичок у контексті інтерактивної взаємодії.

Навчальні модулі	Зміст навчання	Орієнтовна кількість годин	Результат навчання
Модуль 1	Ознайомлення з інструментом. Загальні відомості про інструмент (історія виникнення та будова валторни). Догляд за інструментом.	16	Знає історію виникнення та походження сучасної валторни, конструктивні особливості та правила догляду за інструментом.
	Поняття про амбушюр та структуру органів дихання. Постановка виконавського дихання.		Розуміє принцип виникнення звуку під час гри на валторні. Виконує комплекс вправ на дихання. Володіє основами виконавського дихання.
	Основи раціональної постави (положення голови, тулуба, рук, ніг).		Володіє основами раціональної постави. Демонструє правильне положення тулуба, голови, рук

			та ніг, вільність, рухливість, уникає перерозподілу ваги інструмента на праву руку. (опора на обидві ноги, хребет прямий, шия витягнута, голова прямо).
	Підбір та постановка мундштука. «Базінг» на мундштуці з фортепіано.		Виконує тривалі звуки в діапазоні До – Соль першої октави з мундштуком. Намагається отримувати якісний звук і відчуває висоту тону до початку його відтворення. Уникає зайвого тиску мундштуком на губи, надаючи можливість губам вільно вібрувати.
Модуль 2	Атака звуку та її виразні можливості.	16	Розуміє технологію звуковидобування та звукоутворення, роботи м'язів. Володіє атакою звуку, її видами (тверда, м'яка) та виразними можливостями техніки.
	Вивчення аплікатури		Відтворює натуральний звукоряд та звуки за допомогою клапанів (аплікатури) на інструменті, розуміє принцип дії вентильного механізму (не змінює постановку мундштука при зміні висоти тону).
	Довгі звуки (цілі та половинні тривалості) штрихами <i>detache</i> , <i>legato</i> , на базі тональності До мажор, ля мінор.		Грає гаму До-мажор, ля-мінор (можливе виконання до 5-ї ступені), арпеджіо цілими та половинними тривалостями в помірному темпі.
	Адаптування раніше вивченого репертуару.		Виконує на інструменті нескладні твори, що були вивчені раніше.
Модуль 3	Четвертні тривалості штрихами <i>detache</i> та <i>legato</i> , на базі гами До-мажор, ля-мінор.	20	Грає гами До-мажор та ля-мінор (арпеджіо в одну октаву четвертними тривалостями) штрихами <i>detache</i> та <i>legato</i> , у помірному темпі. Тримає постійний потік повітря при зміні нот, розуміє, що кожна нота повинна «торкатися» наступної.
	Розвиток губного апарату на базі інтервалів.		Виконує інтервали (секунди та терції) у різних конфігураціях четвертними тривалостями опанованими штрихами.
	Освоєння основних динамічних відтінків.		Знає динамічні терміни (<i>piano</i> , <i>mezzo piano</i> , <i>forte</i> , <i>mezzo forte</i>),

			розуміє принцип роботи дихання під час їх виконання та вміє відтворювати різницю між ними на інструменті.
	Первинні навички гри з концертмейстером.		Має відповідне сприйняття ансамблевої гри з концертмейстером, демонструє зоровий та слуховий контакт з ним.
	Опанування вмінь та навичок у контексті інтерактивної взаємодії між учнем та викладачем в умовах використання засобів телекомунікації та/або під час дистанційного навчання.		Знає та вміє користуватися віртуальними музичними програмами, додатками для розвитку почуття ритму, слуху, настроювання інструмента, поглиблення музично-теоретичних та практичних знань та навичок за допомогою смартфона, планшета тощо.
Модуль 4	Восьмі та четвертні тривалості штрихами <i>detache</i> та <i>legato</i> , на базі гами До-мажор, ля-мінор.	18	Грає гами До-мажор та ля-мінор (арпеджіо в одну октаву четвертними та восьмими тривалостями) штрихами <i>detache</i> та <i>legato</i> в помірному темпі.
	Розуміння будови музичних фраз та розстановки «логічних ком» для взяття дихання.		Демонструє розуміння будови музичних фраз та розставляє «логічні коми» для взяття дихання під час виконання.
	Підготовка до концертних виступів.		Знає та розуміє правила поведження на сцені.
	Навички самостійного розбору вправ, етюдів, п'єс.		Дотримується основних правил розбору нотного матеріалу: визначення тональності, вірної аплікатури, цезур для взяття дихання тощо.
Всього годин у навчальному році:		70	

Протягом третього року навчання учень / учениця опановує: гами До-мажор, ля-мінор, арпеджіо, 10 – 12 вправ, 4 – 6 етюдів на різні види техніки; 6 – 8 різнохарактерних п'єс.

На підсумковому річному контрольному заході після 4 модуля учень / учениця виконує: два різнохарактерних твори напам'ять.

Під час виконання програми підсумкового контролю учень / учениця:

- застосовує навички основ раціональної постави, виконавського дихання;
- демонструє амбушюр, звукоутворення, культуру звуковидобування;
- володіє штрихами *detache* та *legato*;
- втілює художні образи п'єс за допомогою опанованих засобів музичної виразності.

Четвертий рік навчання

Завдання: розширення діапазону; розвиток та вдосконалення виконавського дихання, постановки виконавського апарату; освоєння техніки виконання пунктирного ритму, комбінованих штрихів; вдосконалення виконання *detache*, *legato* та його видів; ознайомлення зі штрихом *staccato*; опанування навичок читання з листа, філірування звуку; розвинення пам'яті; ознайомлення з найбільш вживаними темповими та динамічними термінами.

Навчальні модулі	Зміст навчання	Орієнтовна кількість годин	Результат навчання
Модуль 5	Укріплення раціональної постави та розвиток виконавського дихання. Довгі звуки на 6 чвертей у нюансі « <i>mp</i> » по тональності Соль-мажор.	16	Грає довгі звуки на 6 чвертей по тональності Соль-мажор у нюансі « <i>mp</i> », слідкуючи за амбушюром, диханням, положенням корпусу та рук.
	Восьмі, четвертні, тривалості штрихами <i>detache</i> , <i>legato</i> , <i>staccato</i> та комбінованими на базі мажорних та мінорних гам у тональностях з 1 знаком. Розширення діапазону.		Грає гами Соль-мажор та мінор (гармонічний, мелодичний та натуральний види), арпеджіо четвертними та восьмими тривалостями в півтори октави основними та комбінованими штрихами в помірному темпі.
	Комбіновані штрихи.		Володіє технікою виконання комбінованих штрихів (дві ноти <i>detache</i> – дві <i>legato</i> та навпаки, ліга всередині тощо) під час виконання гам та вправ.
	Організація самостійних занять, раціональне використання часу для досягнення очікуваного результату.		Вміє раціонально використовувати час для роботи над домашнім завданням.
Модуль 6	Темпові та динамічні музичні терміни як засоби відображення змісту художнього твору.	16	Знає темпові (<i>andante</i> , <i>lento</i> , <i>moderato</i> , <i>allegro</i> , <i>allegretto</i> , <i>vivo</i> тощо), динамічні терміни (<i>piano</i> , <i>pianissimo</i> , <i>forte</i> , <i>fortissimo</i> тощо) та використовує їх для розкриття художнього образу.
	Розвиток навичок читання з листа.		Читає з листа нескладні вправи, етюди, оркестрові партії.
	Розвиток довготривалої музичної пам'яті та витримки.		Грає напам'ять п'єси, вивчені раніше.
Модуль 7	Укріплення раціональної постави та виконавського дихання. Довгі звуки на 6 чвертей у нюансі « <i>mf</i> » по тональності Фа-мажор.	20	Грає довгі звуки на 6 чвертей по тональності Фа-мажор у нюансі « <i>mf</i> », слідкуючи за амбушюром, диханням, положенням корпусу та рук.

	Четвертні, восьмі та шістнадцяті тривалості штрихами <i>detache, legato, staccato</i> та комбінованими на базі мажорних та мінорних гам у тональностях з 1 знаком. Розширення діапазону.		Грає гами Фа-мажор та ре-мінор (гармонічний, мелодичний та натуральний види), арпеджіо четвертними, восьмими та шістнадцятими тривалостями в півтори-дві октави основними та комбінованими штрихами в помірному темпі (у межах опанованого діапазону).
	Твори кантиленного характеру. Філірування звуку.		Демонструє навички якісного інтонування, звуковедення та філірування звуку у творах кантиленного характеру. Плавно змінює силу звуку від тихого до гучного та навпаки.
Модуль 8	Бесіди про зміст та характер музичного твору, визначення засобів музичної виразності для його розкриття.	18	Самостійно визначає характер прослуханого музичного твору та вміє передати власні враження про почуте.
	Основи музичного мислення (фраза, речення, кульмінація).		Розуміє поняття: початок та закінчення фрази, речення, кульмінація твору, демонструє це під час виконання творів.
	Удосконалення навичок сценічної культури та артистизму.		Демонструє навички сценічної культури та артистизму під час концертних виступів. Використовує засвоєні виразні засоби для відтворення художнього образу музичного твору.
	Удосконалення навичок гри з концертмейстером.		Демонструє навички спільного музикування з концертмейстером, загального балансу (ансамбль) та контролює темп, динаміку, інтонацію.
Всього годин у навчальному році:		70	

Протягом четвертого року навчання учень / учениця опановує: гами Соль-мажор, мі-мінор, Фа-мажор, ре-мінор; 10 – 12 вправ; 5 – 6 етюдів на різні види техніки; 8 – 10 різнохарактерних п'єс.

На підсумковому річному контрольному заході після 8 модуля учень / учениця виконує: два різнохарактерних твори напам'ять.

Під час виконання програми підсумкового контролю учень / учениця:

- демонструє навички координації виконавського дихання з роботою інших елементів постановки виконавського апарату;
- застосовує основні та комбіновані штрихи;
- відтворює темпові та динамічні вказівки автора;
- втілює характер та образ творів за допомогою опанованих засобів музичної виразності.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Басараб О. В. Дихання виконавців на мідних духових інструментах. *Теорія і методика мистецької освіти*: зб. наук.-метод. статей. Ніжин : Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, випуск 5, 2021. С. 105 – 109. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/2450> (дата звернення: 12.02.2023).
2. Басараб О. В. Збірник інструментальних та вокальних творів у перекладенні для валторни. Харків : ОНМЦПК, 2022. 64 с. URL: <http://arts-library.com.ua/xmlui/handle/123456789/1055> (дата звернення: 13.02.2023).
3. Білий Є. Н. Амбушюр трубача. Формування амбушюра та постановка мундштука. Київ : ДНМЦЗКМО, 2006. 20 с. URI: <http://arts-library.com.ua/xmlui/handle/123456789/471> (дата звернення: 12.02.2023).
4. Олексієнко В. П. Українські народні пісні в перекладі для валторни та фортепіано. Київ : ДНМЦЗКМО, 2020. 39 с. ; ноти: партія валторни та тексти пісень. 16 с. URL: <http://arts-library.com.ua/xmlui/handle/123456789/739> (дата звернення: 10.02.2023).
5. Пилипчак В. Г. Школа гри на валторні. Київ : ДМЦНЗКіМ України, 2008. Ч. 1 35 с. ; Ч. 2. 66 с.
6. Подольчук В. В. Роль виконавського дихання та артикуляції при грі на трубі. *Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка* : зб. наук.-метод. пр. Луганськ : Вид-во ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2010, квітень № 7. С. 100 – 106.
7. Посвалюк В. Щоденні самостійні вправи трубача. Київ : ДМЦМЗКМ, 2003. 56 с. URL: <http://arts-library.com.ua/xmlui/handle/123456789/364> (дата звернення: 10.02.2023).
8. Трубай М. Д. Труба : навч.-метод. посібник для учня-початківця. Хмельницький : ОНМЦКМ, 2012. 28 с. URL: <http://arts-library.com.ua/xmlui/handle/123456789/298> (дата звернення: 12.02.2023).
9. Швець В. О. Використання мундштука при грі на амбушюрних інструментах. Київ : ДНМЦЗКМО, 2013. 26 с. URI: <http://arts-library.com.ua/xmlui/handle/123456789/477> (дата звернення: 10.02.2023).
10. Шевченко П. З. Навчальний посібник юного трубача. Полтава : ОНМКНЗМК, 2021. 184 с. URI: <http://arts-library.com.ua/xmlui/handle/123456789/802> (дата звернення: 11.02.2023).
11. Якустіді І. В. Валторна 1 клас. Київ : «Музична Україна», 1983. 47 с.
12. Якустіді І. В. Валторна 2 клас. Київ : «Музична Україна», 1984. 64 с.
13. Якустіді І. В. Методика навчання гри на валторні. Київ : «Музична Україна», 1977. 78 с.
14. Caruso C. Musical calisthenics for brass. New York City, 1978. 68 p.
15. Farkas Ph. The Art of French Horn Playing. Wind Music Inc. Box 66 Bloomington, Indiana, 1956. 96 p.
16. Eastop P. «Breathing» The Open University, Milton Keynes. 1997. 46 p.
17. Robinson W. C., Farkas Ph. An Illustrated method for French Horn. Wind Music Inc. USA, 1968. 64 p.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Рівні компетенції	Бали	Характеристика навчальних досягнень
Початковий	1 – 3	Правильність та точність відтворення музичного тексту, якість звуковидобування не відповідають програмним вимогам. В учня / учениці не сформована атака звуку, стрій – нестійкий, відсутня цілісність виконання музичного твору.
Середній	4 – 6	У виконанні творів є недоліки: часті зупинки, текстові помилки, не завжди якісне звукоутворення (особливо у верхньому регістрі). Художній задум композитора втілений невиразно.
Достатній	7 – 9	Учень / учениця демонструє необхідні уміння та навички, але з недостатньою технічною вправністю. Можливі порушення метроритму. Є невпевненість під час виконання творів та скутість перед публікою.
Високий	10 – 12	Впевнене та виразне виконання творів, що відповідає програмним вимогам цього етапу навчання. Учень / учениця втілює художню ідею твору, демонструючи вільне володіння опанованими засобами виразності.